

ماخذشناسی فقه و اخلاق

پدیدآورنده (ها) : ملمعی خوزانی، عزت؛ روشن بین، نفیسه

فقه و اصول :: نشریه فقه و اجتهاد :: بهار و تابستان ۱۳۹۳ - شماره ۱

صفحات : از ۲۴۹ تا ۲۶۶

آدرس ثابت : <https://www.noormags.ir/view/fa/articlepage/1061836>

تاریخ دائلود : ۱۴۰۲/۰۸/۰۷

مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) جهت ارائه مجلات عرضه شده در پایگاه، مجوز لازم را از صاحبان مجلات، دریافت نموده است، بر این اساس همه حقوق مادی برآمده از ورود اطلاعات مقالات، مجلات و تألیفات موجود در پایگاه، متعلق به "مرکز نور" می باشد. بنابر این، هرگونه نشر و عرضه مقالات در قالب نوشتار و تصویر به صورت کاغذی و مانند آن، یا به صورت دیجیتالی که حاصل و بر گرفته از این پایگاه باشد، نیازمند کسب مجوز لازم، از صاحبان مجلات و مرکز تحقیقات کامپیوتری علوم اسلامی (نور) می باشد و تخلف از آن موجب پیگرد قانونی است. به منظور کسب اطلاعات بیشتر به صفحه [قوانین و مقررات](#) استفاده از پایگاه مجلات تخصصی نور مراجعه فرمائید.

- گونه های تأثیر اخلاق در فقه و اجتهاد
- تمایز و وابستگی راهکاری منطقی در گفت وگویی فقه و اخلاق
- مقایسه و نسبت سنجی فقه و اخلاق از منظر مبانی و روش
- بررسی نقش اخلاق در فقه و حقوق با رویکردی بر نظریات حضرت امام خمینی
- «عدم تمایز احکام اخلاقی و فقهی اسلام از حیث الزام»
- حجیت ذاتی بناهای عقلایی و تأثیر آن در فقه و اصول
- گزارش دوازدهمین کنگره پیشگیری از جرم و عدالت کیفری سازمان ملل متحد ۱۲-۱۹ آوریل ۲۰۱۰ سالوادور - برزیل
- پیشگیری وضعی از بزه دیدگی کودکان در معرض خطر در ایران با تأکید بر قوانین و مقررات انگلستان
- ساخت اقتصادی - اجتماعی حاشیه نشینی و انحرافات اجتماعی
- تربیت جنسی در سیره نبوی
- پیشگیری وضعی از جرایم جنسی
- رابطه دین و اخلاق در گفت وگویی انتقادی با ابوالقاسم فنایی

عناوین مشابه

- نسبت و رابطه دانش فقه و علم اخلاق از منظر فیض کاشانی
- معیار حجیت در اصول فقه، درهمه مسائل علم کلام و اخلاق کارایی ندارد
- تعامل مبانی فقه و اخلاق در مساله پیوند اعضا
- تاملی فلسفی در باب نسبت فقه و اخلاق
- اخلاق حسنه و ثبت اختراعات مربوط به سلولهای بنیادی رویانی در فقه و نظام حقوقی ایران
- بررسی و ارزیابی دو الگو و مدل حداقلی و حداکثری برای حضور فقه و اخلاق در آثار نمایشی دینی - مهدوی
- منشور اخلاق پزشکی در فقه امامیه و حقوق و نقش آن در کاهش تخلفات پزشکی (مطالعه موردی بیمارستان امام رضا (ع) بجنورد)
- فقه تربیتی، کاری ارزشمند که باید به تبیین مرزهای آن با اخلاق پرداخت؛ بررسی و نقد کتاب فقه تربیتی
- جایگاه عدالت و اخلاق در فقه و حقوق اسلامی با رویکردی بر آرای امام خمینی (س)
- جایگاه اخلاق و فقه در آثار و فعالیت‌های بانو امین

ماخذشناسی فقه و اخلاق

عزت مآلیمی خوزانی - نفیسه روشن‌بین

دانشجوی رشته معارف قرآن دانشجوی رشته فلسفه

این ماخذشناسی عهد دار معرفتی کتاب‌ها و مقاله‌هایی است که به نوعی به رابطه فقه و اخلاق مربوط می‌شوند. کتاب‌ها به صورت تفصیلی و مقالات به صورت اجمالی معرفی شده‌اند. در شناسایی برخی از این آثار، از منابع اینترنتی نیز بهره‌گرفته شده است. در معرفی منابع از هرگونه ارزش‌دوری پرهیز شده و معرفی‌ها اثر لزوماً به معنای موافقت با محتوای آن نیست. هدف آن بوده که برخی از آثاری که در زمینه فقه و اخلاق نگاشته شده به علاقه‌مندان معرفی گردد. هر چند تلاش شده که حتی المقدور منابع مرتبط با موضوع پرونده شماره حاضر معرفی شود ولی به دلایل گوناگون، از جمله نبود بانک‌های اطلاع‌رسانی جامع، نمی‌توان ادعای استقصای تام داشت.

نگاهی اجمالی به فهرست حاضر نشان‌دهنده آن است که بررسی رابطه فقه و اخلاق و تبیین زوایای گوناگون این بحث، هنوز آن‌چنان که بایسته است در جامعه علمی ما مورد توجه قرار نگرفته است. با توجه به پیامدهای علمی تبیین نسبت بین فقه و اخلاق، و کمک‌های شایان‌ه‌ریک از این دو به یکدیگر، شایسته است این حوزه از حوزه‌های علوم وابسته به فقه، بیش از گذشته مورد امان‌نظر اخلاق‌پژوهان و فقه‌پژوهان قرار گیرد.

احمدپور، مهدی
 فقه و اخلاق اسلامی: مقایسه‌ای علم‌شناختی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ
 اسلامی، چاپ اول، تیر 1392، 208ص.

به نظر نویسنده به‌رغم اهمیت فراوان دانش اخلاق، این شاخه علمی با اقبال شایسته‌ای از سوی دانشمندان حوزوی مواجه نشده و بیشتر در معرض برخوردهای ذوقی بوده و در حاشیه قرار داشته است. از نظر وی درس اخلاق بیش از آن‌که ناظر به جوانب علمی و پایه‌های نظری اخلاق باشد در صدد تامین بهره‌های عملی و تربیتی است. در مقدمه این کتاب ابتدا به مفهوم فقه و اخلاق از نظر لغوی و اصطلاحی پرداخته شده است و گزاره‌های فقهی و اخلاقی در فصل اول مورد بررسی قرار گرفته است. همچنین

موضوع و محمول گزاره‌های اخلاقی و شباهت‌ها و تفاوت‌های این دو گزاره مطرح شده است. در فصل دوم مبانی فقه و اخلاق و مقایسه بین این دو از حیث مبانی معرفت‌شناختی، دین‌شناختی، خداشناختی و انسان‌شناختی بیان شده است. در فصل سوم منابع این دو موضوع معرفی شده است. فصل چهارم به بررسی روش‌های فقه و اخلاق توجه دارد. در فصل پنجم به اهداف فقه و اخلاق پرداخته شده و تاکید شده که فقه و اخلاق اسلامی هر کدام تامین بخشی از «طهارت نفس» آدمی را هدف خود قرار داده اند و از این جهت اشتراک نظر دارند. جایگاه فقه و اخلاق در فصل ششم مقایسه شده است. تاملات فقه و اخلاق، تاثیرات فقه بر اخلاق و تاثیرات اخلاق بر فقه بحث‌هایی است که در آخرین فصل این کتاب بیان شده است و از آنجا که فقه و اخلاق هر دو در ترسیم رفتار مطلوب خارجی مکلف ماموریت دارند و هر یک با ادله و ادبیات و تحلیل‌های خاص خود انجام وظیفه می‌کنند طبیعی است که اطلاع مکلف از هر دو بعد اخلاقی و فقهی تکالیف یاد شده، به تعمیق بینش دینی وی منجر می‌شود.

اسلامی، محمد تقی

اخلاق اسلامی و کاربرست قاعده تسامح در ادله سنن: پژوهشی انتقادی
قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، بهار 1390، 176ص

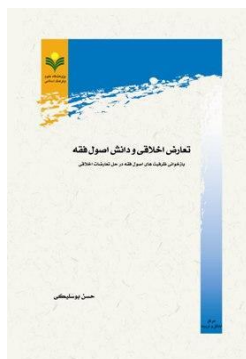
کتاب حاضر در صدد تبیین و بررسی انتقادی دیدگاه‌های مربوط به قاعده «تسامح در ادله سنن» و کاربرد این قاعده در مباحث اخلاقی است. نویسنده سعی کرده این قاعده را از جهات گوناگون مورد بررسی قرار داده و جایگاه آن را در برداشت اخلاقی از متون و منابع دینی بیان نماید. نویسنده به کارگیری تسامح در استفاده از روایات اسلامی را یکی از ضعف‌های مواجهه اخلاقی مسلمانان با منابع دینی

خود می‌داند و کتاب خود را در راستای نقد و بررسی این دیدگاه تلقی می‌کند. کتاب در دو بخش و هر بخش در دو فصل سامان یافته است. در بخش اول با عنوان «پیشینه

شناسی و تقریر قاعده تسامح» ضمن بیان کلیات بحث، به تعریف واژگانه و مفاهیم این قاعده پرداخته و سابقه آن را در جهان اسلام بیان می‌کند. او همچنین به بیان ادله موافقان و مخالفان این قاعده و شروط و گستره آن راتبیین می‌کند. پیشینه کاربری این قاعده در حوزه اخلاق نیز از دیگر مباحث این بخش است. عنوان بخش دوم عبارت است از: «مسئله‌شناسی جریان قاعده». مولف در این بخش ضمن بیان مشکل اجرای این قاعده در غیر اخلاق، مشکلات به کارگیری آن در حوزه اخلاق را بررسی می‌کند. مهم‌ترین مشکلات عبارت است از: بدعت‌گذاری و بهانه‌یابی در جعل احادیث، خرافه‌گرایی توده‌های متدین، افزایش جرئت بر گناه، سست‌نمایی تعالیم اسلامی برای نوتحصیل‌کردگان، بهانه‌یابی دشمنان و مخالفان در خرده‌گیری از مکتب و تبلیغات سوء، و بالاخره عقب‌ماندگی علمی و فرهنگی. در آخرین مباحث کتاب، نویسنده به نقد و بررسی پیش‌انگاره‌های کاربری این قاعده می‌پردازد و آنها را این‌گونه برمی‌شمارد: 1. یکسانی احکام اخلاقی با مستحبات و فضایل فقهی 2. بی‌مشکلی کاربری قاعده تسامح در اخلاق 3. دشواری دست‌یابی به سنت و سیره قطعی معصومان. پایان‌بخش کتاب نیز کتاب‌نامه، و نمایه اعلام و اصطلاحات است.

بوسلیکی، حسن

تعارض اخلاقی و دانش اصول فقه: بازخوانی ظرفیت‌های اصول فقه در حل تعارضات اخلاقی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، 1391، 285ص.

از آن جا که به باور نویسنده کتاب حاضر، در علم اصول فقه مباحث و موضوع‌هایی مطرح است که با بهره‌گیری از آنها می‌توان بحث تعارض احکام اخلاقی را حل کرد، وی در این تحقیق سعی کرده سویه‌های مختلف این بحث را واکاود. کتاب حاضر دارای پیشگفتاری از ناشر، مقدمه‌ای از نویسنده، مباحث اصلی

در چهار فصل و یک بخش ضمائم است.

در فصل اول با عنوان «کلیات» تاریخچه و جایگاه بحث تعارض اخلاقی از گذشته تا به حال، نسبت این بحث با مباحث اصول فقه، و انواع تعارض‌های اخلاقی مورد بررسی قرار گرفته است.

در فصل دوم با عنوان «تعارض اخلاقی در فلسفه اخلاق معاصر»، ابتدا تعاریف مختلف از تعارض مطرح شده و تعریف مورد پذیرش نویسنده بیان گردیده است. پس از آن معیارهای تشخیص تعارض اخلاقی، منشأ تعارض اخلاقی، و گونه‌های مواجهه با تعارض‌های اخلاقی بیان شده و مورد نقد و بررسی قرار گرفته است. سومین فصل کتاب دارای عنوان «تعارض اخلاقی و ظرفیت‌های اصول فقه» می باشد. نویسنده در این فصل برخی از مباحثی که در علم اصول وجود دارد و می تواند در بحث تعارض مورد استفاده قرار گیرد را بیان کرده است. این مباحث عبارت اند از: مبحث ضد، اجتماع امر و نهی، ترتب، و بحث تراحم.

عنوان فصل چهارم «تطبیق مباحث اصولی بر مباحث اخلاقی» است. در این فصل ابتدا اجمالی از نظریات هنجاری بیان شده و سپس نسبت علم اصول با اخلاق بیان گردیده است. آن گاه نویسنده هر یک از مباحث اصولی که در بالا بیان شد را بر مباحث اخلاقی تطبیق داده است. مولف در سخنان پایانی خود پرسش‌های اساسی تعارض اخلاقی را مطرح کرده و پس از آن چهار بحث را به عنوان پیوست‌های مباحث اصلی کتاب آورده است. این مباحث عبارت اند از: احکام واقع شدن در زمین غصبی، دلیل وقوع ترتب، مراحل احکام، و ملازمات عقلیه.

پایان بخش مباحث کتاب نیز منع شناسی مباحث اصولی مرتبط با مباحث تراحم، و پس از آن نیز فهرست منابع و اعلام و نمایه‌ها است.

مسئله رابطه بین فقه و اخلاق زیر مجموعه بحث رابطه دین و اخلاق است.

کتاب حاضر به بررسی نسبت و رابطه فقه و اخلاق و ارتباط جدایی ناپذیر آنها پرداخته است. مؤلف فقه را مقدمه اخلاق می‌داند و به دو نوع رابطه هم‌سنجی و مقایسه‌ای فقه و اخلاق و رابطه و تاثیر و تاثر آنها پرداخته است. وی در بررسی این دو علم بیشتر از کتب فقهی، اصولی و اخلاقی بهره برده است.

این کتاب دارای سه فصل است. در فصل اول به مفاهیم و کلیات این دو علم از قبیل تعریف علم اخلاق و فقه در لغت و اصطلاح، تاریخ آنها و همچنین بیان دیدگاه‌ها در مورد اینکه آیا رابطه‌ای میان این دو علم برقرار است یا نه پرداخته شده است. بیان رابطه مقایسه‌ای و هم‌سنجی این دو علم، موضوع، هدف و غایت و بیان تفاوت‌ها و شباهت‌های میان آنها در فصل دوم مطرح شده است و در این راستا روش فقیه و عالم اخلاقی در برخورد با سنت بیان گردیده و به تبیین قلمرو این دو علم پرداخته شده است. رابطه تاثیر و تاثری فقه و اخلاق در فصل سوم بیان شده است. مؤلف پس از بررسی میزان ارتباط موجود میان فقه و اخلاق، در پایان به این نکته می‌پردازد که اگرچه این دو همانند یکدیگر نیستند، ولی در موضوع، منابع و هدف، روش فقیه و عالم اخلاقی در برخورد با سنت شباهت‌هایی با هم دارند، گرچه تفاوت‌هایی نیز میان آنها به چشم می‌خورد. وی در پایان نتیجه گرفته که فقه مقدمه اخلاق است و تا فردی واجبات را انجام ندهد، به پله‌های بعدی از جمله مستحبات و مکروهات فقهی که بیشتر آنها اخلاقی هستند، نخواهد رسید.

صدر، سید محمد

فقه الاخلاق (ج 2-1)، تحقیق: ریاض دبغ، قم: انوار الهدی، چاپ ششم، 1385، 694ص.

در معرفی اینترنتی کتاب حاضر، که توسط چندین ناشر تاکنون منتشر شده، چنین آمده است: کتاب فقه الاخلاق به بحث‌های نظری و تحلیل درباره رابطه فقه و اخلاق پرداخته است. نویسنده کتاب در ابتدا با تعریفی از هر کدام، بحث را آغاز می‌کند و می‌گوید: علم فقه علم قانون است ولی علم اخلاق علم سلوک و رفتار است. این دو رشته علمی در تمام مسائل باهم

ارتباط و تعامل دارند. در این کتاب بعضی از ارتباط‌های میان فقه و اخلاق این‌گونه بیان شده است: احکام فقهی مصادیق عدالتی است که در اخلاق مطرح می‌شود و با این بیان آن مدعا که اخلاق در بردارنده تمام فقه است، ثابت می‌شود. واجبات و محرمات که تکالیف عموم مردم است، سطح پایین تربیت و مستحبات و مکروهات سطح عالی تربیت را بیان می‌کند که همان تربیت عمیق اخلاقی است. بنابراین، مستحبات و مکروهات که در اکثر مباحث فقهی پراکنده است، همان آموزش‌های اخلاقی است. پس ثابت می‌شود که اکثر احکام فقهی اخلاقی است. مرتبه عالی اخلاق به گذراندن مراتب پایین تر وابسته است. فقه برای رسیدن به مرتبه عالی اخلاقی به منزله مقدمه است. بنابراین ارتباط فقه و اخلاق را از نوع ارتباط مقدمه و ذی المقدمه می‌توان دانست. نویسنده رابطه فقه و اخلاق را در سه سطح مطرح می‌کند: سطح الزامی که واجبات و محرمات فقهی است، سطح غیرالزامی که همان مستحبات و مکروهات و به منزله اولین مرحله سلوک عالی اخلاقی است و سطح تعالیم اخلاقی عمیق، یعنی آموزش‌هایی که برای مرحله عالی سلوک اخلاقی لازم است.

کتاب حاضر از سطح دوم، یعنی مستحبات و مکروهات، بحث کرده است. کتاب ده فصل دارد: فصل اول به بیان مقدمات عبادات می‌پردازد و در فصل‌های بعد به ترتیب موضوع‌های طهارت، صلات، صوم، زکات، خمس، اعتکاف، حج، امر به معروف و نهی از منکر، و جهاد مطرح شده است.

ضیایی فر، سعید (به کوشش)

تاثیر اخلاق در اجتهاد: گفت‌وگو با جمعی از اساتید حوزه و دانشگاه، قم:
پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، پاییز 1388، 512ص.

کتاب حاضر مجموعه گفت‌وگوهایی با برخی از استادان حوزه و دانشگاه درباره نقش اخلاق در فرایند افتا و اجتهاد است. محقق این کتاب برای بررسی هر چه بهتر این بحث، با طرح مجموعه سوال‌هایی به سراغ چند تن از اندیشوران حوزوی و دانشگاهی رفته و جواب‌های آنها را در قالب کتاب حاضر تدوین کرده است. کتاب دارای پیشگفتار ناشر و نویسنده است. پس از آن ابتدا مروری تحلیلی بر گفت‌وگوها انجام شده و پس از آن متن گفت‌وگوها به تفصیل بیان شده است. حجت الاسلام علی‌رضا اعرافی به بیان انواع رشته‌های علمی و روابط فقه و اخلاق از نظر مولفه‌های تشکیل دهنده علم، موضوع هر یک از اخلاق و فقه و روش و قواعد هر کدام و تاثیر آنها بر یکدیگر پرداخته است. دکتر محسن جوادی فقه و اخلاق را از نظر موضوع مقایسه کرده است و به مباحثی چون شرایط بهره‌گیری از اخلاق در اجتهاد، مبانی تاثیر متقابل اخلاق و اجتهاد، و روش‌های بهره‌گیری اخلاق در اجتهاد و همچنین نمونه‌هایی از ناسازگاری فقه و اخلاق پرداخته است. حجت الاسلام سیداحمد خاتمی نیز در گفت‌وگوی خود به این مباحث پرداخته است: تعریف فقه و اخلاق، آمیختگی و تمایز این دو، کاربردها و اهداف هر یک از این دو، تعارض فقه و اخلاق و تقدم فقه بر اخلاق هنگام تعارض. حجت الاسلام محمود رجبی نیز سویه‌هایی دیگر

از رابطه فقه و اخلاق را مورد کاوش قرار داده است که مهم ترین فرازهای آن از این قرار است: کاربردها و معنای علم اخلاق و علم فقه، تفاوت‌های این دو از نظر قلمرو، انواع تعامل فقه و اخلاق، موارد تعارض این دو و راه‌های حل این تعارض‌ها، لزوم مراجعه فقیه به آرای اخلاقی و تفسیری، موارد استفاده از اخلاق در اجتهاد، و نکات مهم در استفاده اخلاق در اجتهاد. دکتر ناصر کاتوزیان نیز به مباحثی چون تلفیق فقه و اخلاق در مقام قانون‌گذاری و اجرا، پیامدهای عاری کردن حقوق از اخلاق، ضابطه‌مند کردن تاثیر اخلاق در اجتهاد، پیامدهای منفی غیراخلاقی کردن حقوق، و نمونه‌هایی از تعارض فقه و اخلاق اشاره کرده است. حجت الاسلام محسن غروی‌ان در گفت‌وگوی خود با اشاره به تعریف فقه و اخلاق، مرزهای تمایز این دو را بیان کرده و به مباحث دیگری چون پیامدهای اخلاقی شدن فقه، انواع تاثیرگذاری علوم، مبانی تاثیر اخلاق در اجتهاد، و تاثیر اهداف دین در اجتهاد اشاره کرده است. گفت‌وگوی بعدی با آیت‌الله محمدعلی گرامی است. ایشان نیز مباحثی چون مرزهای جدایی اخلاق و فقه، تفاوت این دو از نظر قلمرو، تاثیر روان‌شناختی اخلاق بر اجتهاد، تاثیر اخلاق بر موضوع‌شناسی فقهی، و نمونه‌هایی از تعارض فقه اخلاق را بیان کرده است. استاد مصطفی ملکیان در واکاوی نسبت فقه و اخلاق و اجتهاد بحث‌هایی چون انواع ارتباط دو علم، معنای اخلاق، تاثیر علم اخلاق بر علم فقه، تاثیر روحیه اخلاقی و اخلاقی زیستن بر فقه، معنای فقه، مبانی تاثیر اخلاق در اجتهاد، مبانی احکام اخلاقی و احکام فقهی، ملاک‌های تغایر فقه و اخلاق، دیدگاه‌ها درباره معیارهای جدایی اخلاق دینی از اخلاق غیردینی، مواردی از اصول زرین اخلاق دینی، نمونه‌هایی از ناسازگاری فقه با اخلاق، و انواع ارتباط این دو را مطرح کرده است. آخرین گفت‌وگوی این مجموعه با حجت الاسلام سیدمحمد مهدی میرباقری است. مهم ترین مباحث مطرح شده از سوی ایشان از این قرار است: انواع روابط بین علوم، تاثیر اخلاق بر فقه در مقام قانون‌گذاری و عمل، معنای فقه و معنای اخلاق، مبادی بحث رابطه فقه و اخلاق، انواع دیدگاه‌ها درباره نسبت علم و دین، معنای دینی بودن علوم، لزوم تدوین قواعد اصولی جدید برای بررسی رابطه علوم، تاثیر اصول حاکم اخلاقی بر اجتهاد، راه حل تعارض اخلاق و فقه، رابطه فقه و اخلاق غیردینی، و لزوم فراهم آوردن نظام هماهنگ میان

مبانی، اهداف، منابع و روش‌های دو علم فقه و اخلاق. پایان بخش مباحث کتاب نیز نمایه‌های گوناگون است.

عالم زاده نوری، محمد

استنباط حکم اخلاقی از سیره و عمل معصوم: دشواری‌های نظری و ملاحظات روش‌شناختی، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ دوم، پاییز 1392، 344ص.

در این کتاب نویسنده چگونگی به دست آوردن احکام اخلاقی از سیره عملی معصومین علیهم‌السلام را مورد بررسی قرار داده است. از نظر نویسنده در نقل و ضبط جزئیات برخی از فقرات سیره‌های اخلاقی منقول دقت لازم صورت نگرفته است و برخی از سیره‌های منقول به دور از اعتدال یا دور از احتیاط و افراطی به نظر می‌رسد. از این رو وی در این کتاب در صدد است که ضمن بررسی چگونگی استنباط احکام اخلاقی از سیره و عمل معصوم، برخی از

چالش‌ها و تعارض‌های موجود در این زمینه را شناسایی کرده و راه حل‌هایی برای آن ارائه دهد تا از این رهگذر امکان استنباط حکم اخلاقی از رفتار و سیره معصوم فراهم آید. کتاب حاضر در چهار فصل تدوین شده که مهمترین مطالب آن در فصل آخر آمده است. فصل اول با عنوان «کلیات» به ضرورت بحث و تبیین ماهیت و مفاهیم و همچنین مروری بر مبانی کلامی و دشواری‌های استناد به سیره پرداخته است. در فصل دوم با عنوان «تاسی به عمل معصوم»، ادله لزوم یا حسن تاسی از جهت عصمت و امر لفظی و نقل اخلاق انبیا همچنین اشکالات لزوم تاسی، اختلاف معصومان در عمل، اختلاف شرایط زمان و مکان، اختصاصات پیامبران و اختیارات مقام زمام‌داری و ظرفیت روحی و روانی معصوم و ناتوانی غیر معصوم بیان شده. مخالفت با قرآن و سخن معصوم و مخالفت با ادله کلامی و باورهای اعتقادی، مخالفت با عرف، و مخالفت با شرایط اجتماعی کنونی نمونه‌هایی از عناوین فصل سوم می‌باشد. عنوان این

فصل عبارت است از «چالش‌های استنباط حکم از رفتار». مسائلی از قبیل بررسی صدور حدیث و اطمینان به صدق آن، تنقیح مدلول روایت، توجه به برنامه کلان و هیئت ترکیبی رفتارهای معصوم، مشاهده رفتارهای متنوع، مراجعه به سخنان معصومان، تفسیر عمل به شخصیت، توجه به احتمال اختصاصی بودن رفتار و عدم امکان تاسی و توجه به شرایط تاریخی انجام عمل و فضای تحقق آن، نیز عمده‌ترین مسائلی است که در فصل آخر، با عنوان «قواعد فهم عمل معصوم و حل چالش‌ها» به آن‌ها پرداخته شده است.

غنوی، امیر

درآمدی بر فقه اخلاق، قم: سازمان انتشارات پژوهشگاه فرهنگ و اندیشه اسلامی، چاپ اول، 1393، 440ص.

«فقه اخلاق» یا فقه الاخلاق از جمله رشته‌ها یا علوم است که جای آن در ادبیات فقهی و اخلاقی ما خالی است و تاکنون درباره اش آن گونه که بایسته است کار علمی انجام نشده است. به همین خاطر کتاب حاضر تلاش کرده تا در حد توان خود این نقیصه را جبران نماید. آن گونه که نویسنده در مقدمه گفته است این کتاب را باید مدخلی برای فقه اخلاق دانست که به ترسیم

چارچوب‌های نظری آن می پردازد نه این که حاوی خود مباحث فقه اخلاق هم باشد. کتاب در سه بخش و هر بخش در چندین فصل سامان یافته است. بخش نخست عنوان «فقه و تفقه» را دارد. مهم ترین مباحث این بخش از این قرار است: مفهوم شناسی فقه و تفقه، جلوه‌های فقه، پیشینه تفقه، تحول در عرصه‌های مختلف تفقه و از جمله در عرصه اخلاق، و نسبت اخلاق و فقه. در بخش دوم که عنوان «اصول و فقه» را دارد نویسنده به مباحثی از این قبیل پرداخته است: تبویب علم اصول، عرصه‌های تازه اصول، و اصول

فقه الاخلاق، بخش سوم به طور مستقیم درباره «فقه اخلاق» است و مهم ترین موضوع های آن از این قرار است: چیستی فقه اخلاق، نیاز به فقه اخلاق، حوزه موضوعی فقه اخلاق، جایگاه این علم، روش تحقیق در این زمینه، منابع و مدارک این بحث، دورنمای فقه اخلاق، مسئله شناسی علم اخلاق، نکته های مهم در مطالعات فقه الاخلاقی. در پایان نیز کتاب نامه، فهرست آیات و روایات و نمایه موضوعی مطالب کتاب آمده است.

فناپی، ابوالقاسم

اخلاق دین شناسی: پژوهشی در مبانی اخلاقی و معرفت شناسانه فقه، تهران: نشر نگاه معاصر، چاپ اول، 1389، 604 ص.

کتاب حاضر بخش دوم از یک پروژه پژوهشی در باب رابطه دین و اخلاق است. در فصل اول با عنوان «نشاندن فقه به جای اخلاق» مباحثی از این قبیل بررسی شده است: وابستگی منطقی و معرفت شناسانه اخلاق به دین، وابستگی علم اخلاق به علم کلام و نشاندن «علم فقه» به جای «علم اخلاق».

فصل دوم به بررسی فقه و چالش های عصر جدید پرداخته است. در این فصل با بررسی چگونگی و

فرایند مواجهه فقه سنتی با چالش های عصر جدید، تبیین می شود که چرا و چگونه «زمان و مکان در اجتهاد موثر است» و «چرا اجتهاد مصطلح در حوزه های علمیه کافی نیست». «روش تحقیق در فقه سنتی» و «راه حل های سنتی در مواجهه با چالش های عصر جدید» و «ویژگی های دنیای جدید» سه عنوانی است که برای روشن و واضح تر بحث فوق در ادامه بخش آمده است. فصل سوم کتاب به عقلانیت سنتی و عقلانیت مدرن می پردازد. در این فصل ابتدا نویسنده ویژگی های عقلانیت جدید را معرفی می کند و این مقوله ها را از منظر وجود شناسانه و معرفت شناسانه تحلیل می نماید. او در

ادامه به بیان تفاوت‌های عقلانیت مدرن و عقلانیت سنتی پرداخته است. نویسنده در پایان اشاره به این مطلب دارد که ترکیب مطلوب عقل و وحی در گرو این است که ما داد و ستد و گفتگویی عقلانی بین این دو برقرار کنیم.

فصل چهارم کتاب اشاره به عقلانیت فقهی و عقلانیت عرفی دارد. این فصل به بررسی نقد عقلانیت فقهی می‌پردازد. نویسنده فقه آرمانی را فقهی می‌داند که «کارآمد» است و کارآمدی فقه را در گرو این می‌داند که «روز آمد» شود. فصل پنجم در مورد قبض و بسط تئوریک فقه است. در پایان این فصل نویسنده تاکید کرده که صرف آشنایی با علوم غیر دینی یا فرادینی موجب تحول در علوم دینی نمی‌شود. فصل ششم در باره بسط تجربه فقهی نبوی است. این فصل اخلاق اجتهاد را از زاویای دیگر نقد می‌کند و «تجربه فقهی» را به عنوان یکی از ارکان اجتهاد به معنای درست کلمه پیشنهاد می‌کند. نویسنده در این فصل بسط تجربه فقهی نبوی بدون بسط تجربه اخلاقی او و بسط تجربه اخلاقی نبوی بدون بسط تجربه عقلانی - معنوی او را غیر ممکن می‌داند. در فصل هفتم که آخرین فصل کتاب است به ترجمه فرهنگی متون دینی اشاره شده و در این رابطه تلقی رایج از ماهیت اجتهاد، اجتهاد به معنای ترجمه فرهنگی، معیارهای تفکیک ظرف از مطروف، بررسی شده است.

هدایتی، محمد (به کوشش)

مناسبات اخلاق و فقه، در گفت‌وگو با اندیشوران، قم: پژوهشگاه علوم و فرهنگ اسلامی، چاپ اول، پاییز 1392، 347ص.

این کتاب در صدد است پاسخی موثر برای چالش پر دامنه تعیین نسبت دانش فقه و اخلاق و ماموریت آن دو پیدا کند. کتاب دارای سه فصل است. هدف بنیادین فصل اول بیشتر تحلیل و تبیین مباحث مقدماتی و کلیات مربوط به رابطه فقه و اخلاق بوده است.

این فصل در ذیل پنج محور سامان یافته که عبارت است از: «تعریف اجمالی فقه و

اخلاق»، «انواع مقایسه و نسبت‌سنجی»، «لزوم یا ترجیح هم‌گرایی یا وحدت»، «ترسیم تصویر اجمالی و تفصیلی از وضعیت مطلوب»، «راه کارهای کشف وحدت یا هم‌گرایی». سپس از «قرآن، حدیث، سیره، و عقل» به عنوان منابع اصلی دین سخن به میان آمده و رابطه فقه و اخلاق از منظر ارتباط با این منابع مورد توجه قرار گرفته است. در ادامه با توجه به سطح فهم عالمان دینی، علوم دینی به سه قسمت «پارادایم‌ها و مکاتب فقهی براساس سهم عقل‌گرایی و نقل‌گرایی، پارادایم‌ها و مکاتب فقهی بر پایه فردنگری و نظام مدار، و مکاتب و نظریه‌های اخلاقی» تقسیم شده است. سطح بعدی سطح عمل مسلمین است که در ادامه کتاب بررسی شده است. سه محور «درجه هم‌گرایی اخلاق و فقه، سطوح تماس اخلاق و فقه، انگیزه‌های بازخوانی نسبت اخلاق و فقه» ادامه دهنده پنج محور اولیه در کتاب است. در محور آخر هم «انگیزه‌های معرفتی و انگیزه‌های سیاسی - اجتماعی» بررسی شده است. فصل اول با مبحث جای‌گاه فقه در اخلاق و حقوق پایان یافته است. فصل دوم کتاب با عنوان «خلاصه گفت‌وگوهای اخلاق و فقه» خلاصه گفت‌وگوهایی است که با جمعی از اساتید حوزه و دانشگاه درباره مباحث مختلف مربوط به رابطه فقه و اخلاق انجام شده است. جعفر سبحانی، احمد احمدی، محسن اراکی، علیرضا اعرافی، علی افتخاری، محی‌الدین حائری شیرازی، محمود حکمت‌نیا، عبدالحسین خسروپناه، عبدالعزیز ساشادینا، محمدتقی سبحانی، محمد سند، محمدعلی شمالی، علی شیروانی، حسن عرفان، ابوالقاسم علی‌دوست، محمد عندلیب همدانی، امیر غنوی، محمدعلی گرامی، احمد مبلغی، سید مصطفی محقق داماد، سید احمد مددی موسوی، حسین مفید نصرآبادی، و سید حسین نصر در این گفت‌وگوها زوایای گوناگون نسبت اخلاق و فقه را مورد بررسی و تأمل قرار داده‌اند. در فصل سوم، که آخرین فصل کتاب است، متن کامل این گفت‌وگوها آورده شده است.

1. اعوانی، غلامرضا،... (و دیگران)، «گزارش نشست تخصصی فقه مشاغل و اخلاق حرفه ای»، کار و جامعه، ش 108، (خرداد 1388)، ص 100 - 110.
2. اعوانی، غلامرضا،... (و دیگران)، «میزگرد بررسی نسبت اخلاق و دین»، آیین، ش 16، (مهر 1387)، ص 3 - 11.
3. الهامی، داود، «اخلاق و فقه: اخلاق و رخصت‌های فقهی»، درس‌هایی از مکتب اسلام، س 39 - ش 12، (اسفند 1378)، ص 17 - 23.
4. الهامی، داود، «اخلاق و فقه»، درس‌هایی از مکتب اسلام، س 39، ش 11، (بهمن 1378)، ص 36 - 46.
5. الهامی، داوود، «اخلاق و فقه: اثر متقابل فقه و اخلاق در یکدیگر»، درس‌هایی از مکتب اسلام، س 40، ش 1، (فروردین 1379)، ص 33 - 44.
6. الهامی، داوود، «اخلاق و فقه: عناصر اخلاقی و عرفانی در فقه شیعه»، درس‌هایی از مکتب اسلام، س 40، ش 2، (اردیبهشت 1379)، ص 20 - 30.
7. حسینی رودباری، سید مصطفی، «فقه و اخلاق»، مریان، س 2، ش 4، (تابستان 1381)، ص 121 - 131.
8. حسینی، سید ابراهیم، «فقه و اخلاق»، قیسات، ش 12، (بایز 1378)، ص 90 - 109.
9. حسینی، سید ابراهیم، «فقه و اخلاق»، قیسات، س 3، ش 13، (زمستان 1378)، ص 8 - 9.

10. در خشه، جلال، «سیاست در اسلام و فقه سیاسی: نسبت اخلاق و سیاست از دیدگاه امام علی علیه السلام»، فصلنامه سیاسی، ش 27، (پاییز 1391)، ص 35 - 56.
11. دقیق، معین، «جدایی عناوین اخلاقی از بحث فقهی مستدل» مترجم: منصور نصیری، کوثر معارف، س 1، پیش شماره 1، (پاییز 1384)، ص 101 - 117.
12. زارعی، محمدمهدی؛ عبدلهی، عبدالکریم، «جایگاه همسانی اخلاقی زوجین در تشکیل خانواده در فقه و حقوق موضوعه»، فقه و اصول، ش 81، (پاییز - زمستان 1387)، ص 97 - 130.
13. زینتی، علی، «فقه الاخلاق»، مجله خُلق، ش 3، (بهار - اسفند 1386)، ص 6.
14. سبحانی، جعفر، «رابطه اخلاق با علم فقه»، درس‌هایی از مکتب اسلام، ش 616، (شهریور 1391)، ص 7 - 12.
15. _____، «مرزبندی مسایل فقهی و اخلاقی»، درس‌هایی از مکتب اسلام، ش 624، (اردیبهشت 1392)، ص 8 - 140 (این مقاله در مجله افق حوزه، ش 212، (27 آذر 1387) نیز منتشر شده است).
16. شریعتی، روح الله، «اخلاق سیاسی و قواعد فقه سیاسی»، مجله علوم انسانی دانشگاه باقر العلوم علیه السلام، ش 23، (پاییز 1382)، ص 131 - 146.
17. شریفی، عنایت‌الله، «فقه و اخلاق»، قبسات، س 4، ش 15 - 16، (بهار - تابستان 1379)، ص 21.
18. _____، «فقه و اخلاق»، قبسات، ش 15 - 16، (بهار - تابستان 1379)، ص 15 - 126.
19. صادقی فدکی، سید جعفر؛ قاضی زاده، کاظم، «پژوهشی در ضرورت توسعه فقه به حریم اخلاق»، قبسات، س 14، ش 53، (پاییز 1388)، ص 89 - 112.
20. ضیایی فر، سعید، «پیوند فقه و اخلاق: نقد و بررسی کتاب فقه الاخلاق نوشته سید محمد صدر»، مجله فقه، ش 57، (1387).
21. _____، «گونه‌های تاثیر اخلاق در اجتهاد»، مجله فقه، ش 64، (1389).
22. عالم زاده نوری، محمد؛ هدایتی، محمد، «مقایسه تطبیقی فقه و اخلاق»، دو هفته‌نامه پگاه حوزه، ش 344، (آذر 1387)، ص 11.

23. عرب، محمد، «فقه و اخلاق: فقیه متخلق»، دو ماهنامه آفاق مهر، ش 52، (مهر - دی 1391)، ص 78.
24. «فقه و اخلاق»، فصلنامه اندیشه حوزه، س 3، ش 4، (بهار 1377).
25. قابل، احمد، «نگاه ویژه: فقه و ترازوی اخلاق»، بازتاب اندیشه، ش 102، (مهر 1387)، ص 7 - 14. قادری، حاتم؛ صادقی، فاطمه، «قدرت و جنسیت در اخلاق و فقه زرتشتی دوره ساسانی»، فصلنامه علمی پژوهشی علوم انسانی دانشگاه الزهراء، ش 55، (پاییز 1384)، ص 139 - 166.
26. قانع، احمدعلی، «آسیب شناسی فقهی و اخلاقی تبلیغات بازرگانی»، مطالعات فرهنگ ارتباطات، س 14، ش 53، (بهار 1389)، ص 157 - 178.
27. قدسی، زهرا؛ مجتهد سلیمانی، ابوالحسن، «جرایم رایانه ای علیه اخلاق و عفت در حریم خانواده به ویژه جرم قوادی و هرزه نگاری»، فقه و حقوق خانواده (ندای صادق سابق)، ش 53، (پاییز - زمستان 1389)، ص 118 - 138.
28. کرمی، یوسف، «تامین اجتماعی در اسلام، مبانی و راه کارهای حمایتی و بیمه‌ای در قرآن، روایات، اخلاق و فقه اسلامی»، کتاب ماه علوم اجتماعی، ش 1، دوره جدید، (فروردین 1387)، ص 17 - 19.
29. گروه فقه، «پیوند اخلاق و فقه»، پژوهش‌های اجتماعی اسلامی، ش 9، (تابستان 1376)، ص 37 - 54.
30. متوسل آرانی، محمود، «جایگاه نیت در تفاوت بنیادین فقه و اخلاق با تاکید بر آیات و روایات»، پژوهش نامه اخلاق، ش 11، (بهار 1390)، ص 159 - 175.
31. مسلمی، ابوالفضل، «اخلاق دین شناسی: پژوهشی در مبانی معرفتی و اخلاقی فقه»، کتاب ماه دین، ش 177، (تیر 1391)، ص 24 - 33.
32. مطبوعه چی اصفهانی، سیدمصطفی، «مآخذشناسی شبیه‌سازی از منظر فقه و اخلاق»، فقه: کاوشی نودر فقه اسلامی، ش 46، (زمستان 1384)، ص 150 - 218.
33. مظاهری سیف، حمیدرضا، «جای خالی فقه الاخلاق»، کتاب نقد، ش 33، (زمستان 1383)، ص 26 - 54.

34. موسوی بجنوردی، سید محمد، «بررسی نقش اخلاق در فقه و حقوق» (1-2)، *بازتاب اندیشه*، ش 83، (اسفند 1385)، ص 89 - 92.
35. _____، «بررسی نقش اخلاق در فقه و حقوق با رویکردی بر نظریات حضرت امام خمینی»، *نامه الهیات*، ش 8، (پاییز 1388)، ص 153 - 170. (این مقاله در پژوهش‌نامه متین، ش 10، (بهار 1380)، ص 3 - 16 نیز منتشر شده است).
36. مهدوی کنی، صدیقه، «عدم تمایز احکام اخلاقی و فقهی اسلام از حیث الزام»، *پژوهش‌های فلسفی - کلامی*، س 11، ش 1 (41)، (پاییز 1388)، ص 73 - 102.
37. نقیبی، سید ابوالقاسم، «نسبت و رابطه دانش فقه و علم اخلاق از منظر فیض کاشانی»، *پژوهش‌نامه فقه و حقوق اسلامی*، س 1، ش 2، (نیم‌سال دوم 1387)، ص 139 - 157.

مرکز تحقیقات کامپیوتر علوم اسلامی